

A terminológiamenedzsmenthez kapcsolódó kutatási irányzatok

Seidl-Péché Olívia

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ

E-mail: seidl-pech.olivia@gtk.bme.hu

<https://orcid.org/0000-0002-6789-4921>

Kivonat: A jelen tanulmány célkitűzése, hogy betekintést nyújtson a nyelvtechnológiai eszközök alkalmazása miatt egyre hangsúlyosabbá váló terminológiamenedzsment témakörébe, és felvázolja a területhez kapcsolódó lehetséges kutatási perspektívákat. Ahogy egy ismert hazai fordításszolgáltató honlapján olvashatjuk, „[a] minőségi fordítás alapja a megbízható terminológia. A terminológia ismerete és kezelése nélkülözhetetlen a kiváló minőségű fordításhoz. Ezek a lépések minden fordítási projekthez elengedhetetlenek.”¹ A terminológiamenedzsment szükségessége és megkerülhetlensége természetes módon irányította a fordítási folyamattal és a fordítások minőségével foglalkozó kutatók figyelmét a terminológiai adatbázisok előállítására és karbantartására (vö. Wright és Budin 1997–2001), illetve a fordításközpontú terminológiai munkára (Fischer 2019).

Kulcsszavak: fordításközpontú terminológiai munka, nyelvtechnológia, terminológiai adatbázis, terminológiamenedzsment

1. Bevezetés

A fordítóipar ezredfordulót követő fejlődése – a fordítási volumen és a szakterületek számának folyamatos növekedésével, valamint a határidők csökkenésével – egyre inkább előtérbe helyezte a terminológiamenedzsment szükségességét. A terminológia körébe tartozó szaknyelvi fogalmak kezelésével kapcsolatos szakmai igényt többek között néhány egymástól részben független folyamat indukálta, melyek közül mindenképpen említést érdemel (i) az egy- és többnyelvű írásbeli dokumentáció növekvő mennyisége; (ii) a szakterületek különválásával megjelenő átfedések a szaknyelvi lexikában (pl. ház: lakóház, gépház, üvegház); (iii) az egyértelmű szövegezés igénye és szükségessége a többnyelvű vállalati kommunikáci-

¹ <https://leg.eu/hu/szolgalatasaink/terminologia-menedzsment/>

óban, melynek megvalósulását tovább nehezítette a tervezési és kivitelezési munkafázisok különválása; illetve (iv) a kereshetőség és visszakereshetőség jelentőségének növekedése a kulcsszavas keresésen alapuló IT technológia használatával (vö. Seidl-Pécs 2021). A terminológiamenedzsment gyakorlatának terjedése egyértelműen összekapcsolódik azzal a tendenciával is, mely a múlt század közepétől egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a terminológiai adatbázisok, szószedettek integrálására a fordítástámogató eszközök interfészén a fordítási folyamat során. Így lehetővé vált, hogy egy-egy fordítási projekten belül akár több terminológiai adatbázis találatait is kényelmesen fel lehessen használni (vö. Ábrányi 2015).

A terminológiamenedzsment vizsgálata nyelvészeti, kommunikációs és nyelvtechnológiai megközelítést egyaránt lehetővé tesz. Nyelvészeti megközelítésben foglalkozik a szaknyelvekre jellemző szakkifejezésekkel és szerkezetekkel, a szakkifejezések által jelölt fogalmak közötti viszonyokkal (szinonímia; ellentétes, ontológiai és partitív viszony), illetve a különböző fogalmak nyelvenkénti realizációjával. A kommunikációs fókusz a terminusok használatát vizsgálja a különböző kommunikációs helyzetekben (pl. írott és beszélt nyelvi kommunikáció), és eredményei hozzájárulnak a szakmai információ hatékony közvetítéséhez a különböző célközönségek számára (pl. Mány 2020; Rodek-Bagella 2015). A terminológiamenedzsment ugyanakkor fontos szerepet játszik a nyelvtechnológiai alkalmazások (például gépi fordítás, tartalomfeldolgozás, chatbotok) fejlesztésében is (pl. Geeb 2007), így a kutatások eredményei segítik az automatikus nyelvfeldolgozáshoz kapcsolódó kutatásokat és fejlesztéseket.

1. A terminológiamenedzsment célja

A terminológiamenedzsment legfőbb feladata a terminusok (általában adatbázisokban történő) rendszerezése és dokumentálása (vö. Fóris, Sermann és Tamás – Megjelenés alatt) annak érdekében, hogy egyértelmű és következetes kommunikáció valósulhasson meg a különböző szakterületeken, ahol egyre nagyobb az igény a pontos, egyértelmű, tömör, szakszerű kifejezésmódra és a szaknyelvi lexika precíz használatára. Ugyanakkor a terminológiamenedzsment nem csupán az egyes szakterületekre jellemző (egy vagy többnyelven elérhető) terminusok, kontextusok és definíciók gyűjteménye, hanem olyan komplex rendszer, amely rögzíti a különböző kommunikációs helyzetekre jellemző nyelvhasználatot (pl. időbeli vagy területi korlátozás) és a kommunikációs célokat (pl. vállalati preferenciák) is.

A terminológiamenedzsment célja lehet egyrészt egy-egy szakterület fogalmainak egy- vagy többnyelvű adatbázisokban való összegyűjtése és rendszerezése a szakmán belüli kommunikáció támogatására (vö. Fóris, Sermann és Tamás – Megjelenés alatt), másrészt a fordítási projekt részeként az adott forrásnyelvi dokumentumban szereplő terminus értékű lexika forrásnyelvi és célnyelvi megfelelőinek rögzítése (vö. Fóris és Faludi 2020). Míg az első esetben egy-egy adatbázis alapvetően doménspecifikus, és az adott szakterületre jellemző terminusokat tar-

talmazza, addig a fordításközpontú terminológiamenedzsment esetében egy-egy adatbázisban a forrásnyelvi szöveg terminusai akár több különböző szakterülethez is tartozhatnak (pl. műszaki és gazdasági terminusok építőipari dokumentumokban). Az egy adott szakterületen belül használt terminusok rendszerezése és dokumentálása folyamatos gyűjtőmunkát feltételez, feladata az új fogalmak folyamatos azonosítása (pl. a szakirodalom nyomon követésével), és ezek alapján az adatbázis frissítése, napra készen tartása. Ezzel szemben a fordításközpontú terminológiai munka az adott fordítási projekt lezárulása után befejezettnek tekinthető, és csak a későbbi újbóli felhasználás esetén szorul felülvizsgálatra (pl. elavult terminusok cseréje, vállalati preferenciák érvényesítése).

1.1. Lexikográfia kontra terminológiamenedzsment

A lexikológia tudománya a szókészlet nagyságával, rendszerezésével, rétegződésével, a szavaknak az egyes nyelvi rétegek közti mozgásával foglalkozik. A nyelvek szókészletének vizsgálata, rendszerezése, gyűjtése és értelmezése szorosan összefügg a szótárírás tudományával, a lexikográfiával. A szaklexikográfiai munka eredményeként megjelenő egy- vagy többnyelvű szakszótárak általában már a megjelenésük pillanatában elavultak, mivel például a folyamatos technikai és tudományos fejlődés új szakkifejezéseket hív életre. Ebben az összefüggésben a számítógépes technológiára épülő, új adathordozókat (floppy lemez, CD, CD-ROM) használó szakszótárírás szókészlete alapvetően könnyebben bővíthető, az ilyen szótár képes nagyobb szóállományok és több nyelvészeti szempontból releváns információ tárolására, a nyelvek közötti keresés irányának változtatására és sokoldalú lekérdezésekre (pl. szókapcsolatok keresése) (vö. Seidl-Pécs 2020). „A 2000-es években úgy tűnt, hogy a jövő az online elérhető, folyamatosan frissített szótáraké, amelyek előfizetéses rendszerben működnek. De időközben megjelentek az ingyenes szójegyzékek és közösségi szótárak a világhálón (Fóris 2020:49).”

2006-tól az interaktív, programozható web háttérbe szorította a statikus internetes alkalmazásokat. A közösségi aktivitásra épülő Web 2.0 elterjedése a szaklexikográfia területén is megeremtette a tartalommegosztás lehetőségét, vagyis a különböző szakterületeket érintő szakszókincs mások számára történő hozzáférhetővé tételét (vö. Seidl-Pécs 2020). A szakszókincs közös gyűjtése és a gyűjtemények egymással való megosztása a terminológiai adatbázisok esetében is megfigyelhető, azonban a szakszókincs adatbázisokba rendezése több jellemzőjében is különbözik a szakszótárírástól.

1.2. Szakszótár vs. terminológiai adatbázis

A szakszótárak és a terminológiai adatbázisok célközönsége sokszor azonos, ugyanakkor a szóállományuk gyűjtési és megjelenítési módszertana különbözik egymástól. Míg a szótár szóanyagának gyűjtése egy adott nyelv vagy nyelvváltozat nyelvi jeleinek rögzítésén alapszik, addig a terminológiai adatbázis terminusai

olyan fogalmak, amelyek egy vagy több szakterületen kiemelkedő jelentőségűek, és/vagy megjelennek a fordítandó forrásnyelvi dokumentumban. „A nyelvi szótárak jelalapúak (a lexikai egységről mint jelölőről adnak információt), a terminológiai szótárak fogalomalapúak (a denotátumról adnak információt). A szakszótár legtöbbször jelalapú, a terminológiai szótár fogalomalapú (Fóris 2013: 434).”

A szótárak és terminológiai adatbázisok felépítése számos ponton eltér egymástól. A szótárakban megjelenhet a szócikkeken kívüli többletinformáció is (pl. előszó, rövidítések jegyzéke) (vö. Fóris 2020:55), amely a terminológiai adatbázisokra nem jellemző. A szótár szócikke (lásd. 1. ábra) tartalmazza a címszavakat (pl. *yard*) és a rájuk vonatkozó (fonetikai, grammatikai, etimológiai, szemantikai stb.) információkat, a címszó jelentését, valamint tartalmazhatják a címszó szinonimáit, szókapcsolatait, az esetleges nyelvi példákat is.

1. ábra: *A magyar nyelv értelmező szótára szótári szócikke*²

YARD [jard] főnév -ot, -ja

- 1. Kisebb távolság mérésére haszn. angol és amerikai hossz mérték (egysége): három láb, azaz 0.914 m. || a. jelzői használat(han) Ilyen hosszúságú, távolságú. Fzer yard cérna
- 2. (**sport**) Ilyen távolság. Száz yardon csücsöt javított. Ezeröttszáz yard a távja.
- yardnyi; yardos.

A terminológiai adatbázis (2. ábra) terminológiai rekordokat tartalmaz, mely rekordok esetében megnő a kontextus jelentősége és a terminus használatára vonatkozó információk súlya. A terminológiai adatbázis a szótárak viszonylag kötött struktúrájával szemben jobban igazodik a létrehozó egyéni igényeihez és szükségleteihez, a terminológiai rekordhoz tartozó mezők architektúráját alapvetően a használat célja határozza meg. Egy-egy terminológiai rekord mindenképpen tartalmazza a tárgykör megnevezését és a terminust (egy vagy több nyelven), (esetleg a terminus forrását), és ha van definíció és/vagy kontextus, akkor ezek forrását. Továbbá szokás általában megadni a nyelvtani információkat (szófaj, nem, szám stb.), a definíciót (és/vagy magyarázatot), a használati kontextust, a lehetséges szinonimákat (az adott kommunikációs szituációban preferált és tiltott alakok megjelölésével), a lehetséges rövidítéseket, ha vannak, illetve a lehetséges logikai kapcsolatokat (ellentétes, ontológiai és partitív viszony). A megjegyzések tartalmazhatják a térbeli, időbeli vagy egyéb megszorításokat, illetve a terminus státuszára vonatkozó egyéb adatokat. A doménspecifikus adatbázis feltételezi a rendszeres adatgyűjtést és karbantartást, míg a fordításorientált gyűjtemény lehetővé teszi a projekt méretéhez igazodó, a forrásnyelvi szövegben található terminusok alapján létrehozott rendszerezést.

² <https://ertelmezo.oszk.hu/kereses.php?kereses=yard>

2. ábra: MultiTermben feldolgozott terminológiai rekord³

1.3. Terminológiamenedzsment feladatok

A terminológiai munka magában foglalja az adatbázis létrehozását és karbantartását, illetve a fordítás előkészítéshez kapcsolódó terminológiai munkát, ezen belül a manuális és az automatikus terminuskivonatolást. A már idézett fordításslágyálóató megfogalmazásában: „[a] terminológiakezelés keretében egy adott szakterületen használatos szakkifejezéseket gyűjtünk össze egy vagy több nyelven, kiválasztunk terminusokat, vagy újakat hozunk létre, és ezeket terminológiagyűjteménybe rendezzük, amelyet terminológiai adatbázisokban rögzíthetünk későbbi felhasználásra. Gondoskodunk róla, hogy a terminológia megfeleljen a nemzeti és nemzetközi előírásoknak, az ismert szótáraknak, illetve az elfogadott szószedeteknek.”⁴

Az adatbázis a fogalmak, definíciók és más terminológiai információk dokumentálására szolgáló strukturált rendszer. Karbantartása magában foglalja az adatok rendszeres frissítését és ellenőrzését, ezzel biztosítva az adatbázis tartalmának naprakészen tartását és a szakmai változásoknak és fejleményeknek való megfelelést. A fordítási projektet előkészítő terminológiai munka általában csak az adott forrásnyelvi dokumentumban megjelenő specifikus fogalmakat és kifejezéseket rögzíti azok célnyelvi megfelelőivel, ezáltal elősegíti a fordítási projektben a következetes terminushasználatot. A fordítónak lehetősége van arra is, hogy az adott fordítási projekthez több terminológiai adatbázist csatoljon a fordítástámogató szoftver segítségével (vö. Ábrányi 2015), illetve több, azonos témakörben és nyelv-párban fordított dokumentum esetében a terminusokat egy adatbázisba gyűjtse.

³ <https://www.ugr.es/~mvegaex/SDL%20MultiTerm%202009%20for%20Translators.pdf>

⁴ <https://leg.eu/hu/szolgalatasaink/terminologia-menedzsment/>

A manuális terminológiakivonatolás során terminológusok vagy szakértők emelik ki a forrásnyelvi dokumentum terminusait, és rögzítik egynyelvű vagy párhuzamos szakszövegek segítségével az adatbázis szempontjából releváns információkat, valamint a célnyelvi terminusokat. Automatikus kivonatolás esetén viszont nyelvtechnológiai eszközök és algoritmusok elemzik a szövegeket, és nyerik ki a releváns terminológiai információkat. Ez a módszer lehetővé teszi nagyméretű szakszöveggyűjtemény vagy adathalmaz esetén is a szakterületre jellemző terminológia gyors és hatékony gyűjtését, amit általában érdemes humán ellenőrzéssel kiegészíteni (vö. Seidl-Pécs és Robin 2019). A fordítási projektek előkészítésén túl a fordításközpontú (a célnyelvi szöveg terminusait feldolgozó) terminológiai munka tartalmazza a gépi fordítás utószerkesztése és/vagy a lektorálás során felmerülő terminológiai módosítások feldolgozását is.

2. Lehetséges kutatási területek

A terminusokkal kapcsolatos kutatások foglalkozhatnak egyrészt a terminológiai adatbázisok vizsgálatával (vö. Fóris, Sermann és Tamás – Megjelenés alatt), másrészt a fordításközpontú terminológiamenedzsment számos más érdekes kutatási területet is kínál, melyek középpontjában általában a terminusok egy-egy tulajdonsága áll. Ezek közül a következőkben a legkézenfekvőbb területek bemutatása következik.

2.1. Terminusok és szövegnyelvészet

Többféle fordításszempontrú kutatás lehetséges a szakszövegekben megjelenő terminusok szerepének vizsgálata kapcsán.

2.1.1. Az egyes szaknyelvekre jellemző terminuskészlet

Elterjedt kutatási kérdés a különböző szaknyelvi dokumentumok jellemző terminuskészletének és ezek fordításának vizsgálata. Már több kutatás is foglalkozott a jogi szövegek terminusainak fordításával (pl. Tamás 2021), az európai uniós szövegek terminusainak fordításával (pl. Rádai-Kovács 2009; Jablonkai 2011; Fischer 2018; Biel és Doczekalska 2020), a gazdasági szövegek terminusainak fordításával (pl. Dósa 2010; Tamás 2014), a műszaki szövegek terminusainak fordításával (pl. Rodek-Begella 2015; Zabóné Varga 2015; Nagy 2020), az egyházi szövegek terminusainak fordításával (pl. Račius 2023), a neveléstudományi szövegek terminusainak fordításával (pl. Varga 2021), az orvosi szövegek terminusainak fordításával (pl. Mány és Varga 2022; Varga et al. 2023). Az ilyen kutatások hozzájárulnak a különböző szaknyelvek terminuskészletére jellemző fordítási stratégiák feltérképezéséhez.

2.1.2. A terminusok közötti kapcsolatok

A szövegben csak egyszer szereplő lexikai elemek (hapax legomenon) vizsgálata a terminológia szempontjából is izgalmas kérdés lehet (Bozó 2019.), hisz nem ritka, hogy egy-egy terminus csak egyszer fordul elő egy szakszövegben. A terminusok másik csoportja esetében az adott terminus ismétléskapcsolatai hozzájárulnak a szakszövegek kohéziójának megteremtéséhez. Ezen vizsgálatok középpontjában az egyes ismétlődő fogalmak közötti különböző viszonyok állnak (pl. Kerremans 2017). Ekvivalens viszonyról akkor beszélünk, amikor a két fogalom fogalmi jegyei teljesen egybeesnek (pl. *Nemzeti Adó- és Vámhivatal – NAV*), hierarchikus viszony esetén az egyik fogalom jegyei csak részben esnek egybe a másik fogalom jegyeivel (pl. *Eötvös Loránd Tudományegyetem – Bölcsészettudományi kar*), ellentétes viszony esetén a két fogalom fogalmi jegyei között antonim kapcsolat áll fenn (pl. *egészség – betegség*).

2.1.3. Terminusok irodalmi szövegekben

Érdekes kutatási témát kínálnak az irodalmi szövegekben megjelenő terminusok és a hozzájuk kapcsolódó fordítási kérdések (pl. Élthes 2019). A kortárs irodalmi alkotások esetében például egyre gyakrabban merülnek fel a tulajdonnevek fordításával kapcsolatos nehézségek (pl. Hertelendy 2011).

2.1.4. Terminusok és újrafordítás

A célnyelvi terminusok szempontjából az újrafordításhoz kapcsolódó vizsgálatok külön kutatási területet jelentenek. A terminusok eltérő célnyelvi megfeleltetésének kérdése előkerül irodalmi alkotások esetében is a művek újraértelmezésével (pl. Gulyás 2018), ám a terminusok időbeli (diakrón) változása különösen az egyházi szövegekre (pl. bibliafordítás), a társadalmi fejlődés következtében változó jogi, katonai, közigazgatási szaknyelvekre, vagy a műszaki fejlődést követő műszaki szaknyelvre jellemző. Ezek esetében érdekes lehet a terminusok diakrón változásának és fordítási aspektusainak vizsgálata (pl. Naudé és Miller-Naudé 2022).

2.2. Terminusmegfeleltetési stratégiák

További fordításközpontú kutatási kérdés lehet egy-egy nyelvpár és szakterület vonatkozásában a terminusmegfeleltetési stratégiák vizsgálata. A célnyelven való terminus megfeleltetése kulcsfontosságú a fordítás pontossága és a közérthető szakmai kommunikáció szempontjából. A terminusok célnyelven történő megfeleltetésével kapcsolatban vizsgálható egyrészt, hogy a fordító alkalmaz-e szinonimákat a terminusok esetében. Másrészt fontos kérdés, hogy a fordító a megfelelő célnyelvi terminus hiányában új terminust alkot-e (pl. Fischer 2008, 2021), vagy

inkább a parafrázis (körülírás) stratégiáját választja. Az új terminus alkotásával kapcsolatban Slíz (2012: 150) így ír: „A műszavak létrehozásának az oka a megnevezés kényszere: a kategóriákat, jelenségeket a tudományos kommunikáció egyértelműsége érdekében egyértelmű nyelvi megjelöléssel kell ellátni.” A terminusalkotással kapcsolatban elmondható, hogy „[a] szakszavakat ugyanazon szabályok alapján hozták létre, mint a többi szót” (Fóris 2010: 183), így a köznyelvi szavak átvétele mellett a terminusalkotásnál is megjelenik a tükörfordítás, a szóösszetétel, a szókapcsolat alkotása, a mozaikszó stb.

2.3. A terminusok alaki jellemzői és helyesírása

A terminus megfeleltetési stratégiákhoz szorosan kapcsolódik a terminusok alaki jellemzőinek kutatása az egyes nyelvek és/vagy szaknyelvek vonatkozásában (pl. Rádai-Kovács 2009; Dósa 2010). A terminus alakját tekintve lehet törszó (pl. *kuvasz*), képzett szó (pl. *védettség*), összetett szó (pl. *titokgazda*), többszavas kifejezés (pl. *idem per idem*), fizikai/kémiai jel (pl. *v*, *H*), képlet (pl. $a^2+b^2=c^2$), szimbólum (pl. Σ), mozaikszó (pl. *ZRT*) stb. A terminusok esetében igen fontos az egyértelmű kapcsolat a fogalom és a fogalmat jelölő nyelvi egység között, illetve ennek a kapcsolatnak a stabilitása. Az egyes nyelvek és szaknyelvek eltérő preferenciákat mutatnak e stabil kapcsolathoz szükséges nyelvi egységek, azaz a terminusok megalkotásakor. A terminusok alaki jellemzője szoros összefüggést mutat a terminusok helyesírásával, mely kérdés további vizsgálatokat tesz lehetővé (pl. Seidl-Péché 2016; Ludányi és Domonkosi 2023).

2.4. Terminológiamedzsent és nyelvtechnológia

A számítógépes fordítástámogatás megjelenésétől kezdve az 1960-as évektől számos eszköz segíti a fordító munkáját, melyek közül több is előtérbe helyezi a fordításközpontú terminológiamedzsent szempontjait (pl. MultiTerm⁵). A fordítási munka előkészítésekor, a korábbi fordításokat tartalmazó fordítómémória vagy más, az adott szakterületen rendelkezésre álló párhuzamos szövegek felhasználásával elvégzett kétnyelvű terminológiakivonatolás (vö. Sermann, Seidl-Péché és Kóbor 2022) például nagymértékben megkönnyíti a forrásnyelvi dokumentum terminusainak célnyelvi megfeleltetését. A célnyelven hiányzó terminusok fordításához a fordítók segítségül hívhatják az egynyelvű, az összehasonlító és/vagy párhuzamos korpuszokat (vö. Seidl-Péché 2018: 185).

⁵ <https://www.trados.com/products/multiterm-desktop/>

2.4.1. Terminológiamenedzsment és CAT

A mai fordítói gyakorlatban a forrás és célnyelvi terminusokat és egyéb információkat tartalmazó terminológiai adatbázis használata részét képezi a fordítástámogató szoftverek (CAT-eszközök) kínálta funkcióknak. A terminológiai adatbázis találatainak megjelenése segíti a fordítás során a terminológiai konzisztencia megteremtését. Ugyanakkor több kutatás is foglalkozik a terminológiai adatbázis által felkínált terminusokra való tényleges ráhagyatkozás kérdésével, például különböző fogalmakat jelölő homonim alakok problematikája kapcsán (pl. Serpila et al. 2016). Néhány kutatás rámutat arra, hogy a fordítók nem minden esetben használják ki teljes mértékben a nyelvtechnológiai eszközök kínálta lehetőségeket. Ez utóbbi témáról olvashatunk összefoglaló cikket Verplaetse és Lambrechts (2019) publikációjában.

2.4.2. Terminológiamenedzsment és gépi fordítás

Ma már a fordítási környezetbe ágyazva érhető el a gépi fordítási modul, mely a neurális gépi fordítás megjelenése és elterjedése (2017) óta meglepően jó minőségű célnyelvi szöveget eredményez. A gépi fordítást követő utószerkesztés és lektorálás feladata a fordítás végső szemantikai ellenőrzése és a szakterületnek és/vagy az ügyfél speciális elvárásainak megfelelő terminológia használatának biztosítása. Ezen a területen még viszonylag kevés kutatás ismert (pl. Duncker, Sheikh és Fields 2013; Seidl-Pécs 2023, Robin et al. 2023), pedig fontos eredményekkel szolgálhatnak az utószerkesztői és lektori gyakorlat szempontjából.

2.4.3. Terminológiamenedzsment és lokalizáció

A terminológiamenedzsment területén külön figyelmet érdemel a lokalizáció kutatása, mely az egyes szaknyelveken belül további kötöttségeket is mutat, ahogy ezt Sermann (2011) megfogalmazza:

A lokalizációs iparág az utóbbi évtizedben hatalmas teret hódított világszerte, elsősorban a szoftverek, a honlapok számának folyamatos növekedése miatt. A lokalizáció terminus kapcsán elsősorban a szoftverek honosítására gondolkunk, pedig jelentése ennél sokkal tágabb: ide tartozik többek között az autókhoz, elektronikai termékekhez, mobiltelefonokhoz, hardver eszközökhöz kapcsolódó online és offline dokumentáció honosítása is. Nem csupán az a fontos, hogy a termék a célközönséghez eljusson, hanem az is, hogy a hozzá kapcsolódó dokumentáció – a szoftverek, honlapok esetében maga a termék – a célnyelvi szintér, a locale sajátosságaihoz, jogszabályi környezetéhez igazodjon. (Sermann 2011: 71)

A lokalizáció terminológiai vonatkozásai megjelenhetnek a jogi szaknyelvben pl. nemzetközi jogszabályok átültetésekor a nemzeti jogrendszerbe (pl. Biel és Doczekalska 2020), a globalizált vállalatok eltérő nyelvű weboldalainak létrehozásakor (pl. Duncker, Sheikh és Fields 2013) vagy akár a videójátékok nemzeti nyelvekre történő átültetésekor (pl. Zhang 2014).

2.5. A terminológiai hiba

A terminológiai hiba kérdését érdemes külön tárgyalni, bár több átfedést is mutat a korábban érintett területekkel. Az SDL Trados fordítási környezetet fejlesztő RWS vállalatcsoport felmérése szerint a fordítások első célnyelvi változatát 48%-ban terminológiai eredetű probléma miatt kell átdolgozni (RWS 2023). A terminológiával kapcsolatos problémák mögötti hibakategóriák megjelennek a fordításszolgáltató irodák, illetve a fordítóképző intézmények hibatispológiáiban is (vö. Seidl-Pécs és Kóbor 2023). A terminológiai hibák keletkezését okozhatja helytelen célnyelvi terminushasználat pl. poliszém terminusok esetében (pl. L’Homme 2020) vagy akár célnyelvi terminus hiányában. További terminológiai hibát okozó nehézség, amikor a fordító nem ismeri fel a forrásnyelvi szövegben terminológizálódó köznyelvi szó terminus értékét és ezért nem használ megfelelő célnyelvi terminust (vö. Fischer 2019) vagy a forrásnyelvi terminust egyszerűen nem fordítja le a célnyelvre.

3. Összegzés

A jelen tanulmány a terminológiamenedzsment területét bemutatva jut el a terminológiamenedzsmentet és a fordítástudományt egyaránt érdeklő lehetséges kutatási irányok feltárásához. A terminológiamenedzsment szükségessége, célja és feladatai már ismertek napjaink fordítói gyakorlatában. Ugyanakkor a területhez kapcsolódó kutatási irányok igen szertágazóak, a releváns kutatások száma bizonyos részterületeken igen alacsony, a kutatási eredmények visszacsatolása a felhasználás során több részterületen még nem magától értetődő. Ebből következően számos alapvető kutatási kérdés megválaszolása a terminológiamenedzsment területével kapcsolatban hozzájárulhat a fordítások minőségi kritériumainak javításához.

Irodalom

- Ábrányi H. 2015. Fordítási környezetek. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 147–160.
- Biel, Ł., Doczekalska, A. 2020. How do supranational terms transfer into national legal systems? A corpus-informed study of EU English terminology in consumer protection directives and UK, Irish and Maltese transposing acts. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication* Vol. 26. No. 2. 184–212. <https://doi.org/10.1075/term.00050.bie>

- Bozó R. 2019. Démon(i) névmutató – ártó lények és erők az Ószövségben. In: *KRE-DIT* 2019/1. <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/bozo-reka-demoni-nevmutato-arto-lenyek-es-erok-az-oszovetsegben/>
- Dósa I. 2010. *A számviteli nyelvhasználat lexiko-szemantikai és terminológiai vizsgálata*. Doktori értekezés. Kézirat. Veszprém: Pannon Egyetem. https://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2011/Dosa_Ildiko_dissertation.pdf
- Duncker, E., Sheikh, J. A., Fields, B. 2013. From global terminology to local terminology: a review on cross-cultural interface design solutions. In: Rau, P.L.P. (ed.) *Cross-Cultural Design. Methods, Practice, and Case Studies*. CCD 2013. *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 8023. Berlin, Heidelberg: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-39143-9_22
- Élthes Á. 2019. Az autós lexika kialakulásának kezdetei Franciaországban: neologizmusok ma és tegnap Mirbeau La 628-E8 című regénye alapján. *Porta Lingua* 2019. 81–95.
- Fischer M. 2008. Az európai uniós fordítás és terminusalkotás magyar vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* 132 évf. 4. szám 385–402.
- Fischer M. 2018. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához III. Európai uniós terminológia. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 5–26.
- Fischer M. 2019. A terminológiai kompetencia fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel a terminusok felismerésére. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. 197–210.
- Fischer M. 2021. A terminológiai kompetencia fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel a terminusok fordítási stratégiáira. In: Fata I., Fischer M. (szerk.) *Tudományterületek találkozása: Köszöntő kötet Muráth Judit tiszteletére*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK). 182–198.
- Fóris Á. 2010. A terminusalkotás módszerei és elvei: „magyarítás”, fordítás vagy szóalkotás? In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. A XIX. MANYE Kongresszus előadásai. Eger, 2009. április 16–18. (A MANYE Kongresszusok előadásai 6.)* Székesfehérvár–Eger: MANYE – Eszterházy Károly Főiskola. 182–190.
- Fóris Á. 2013. Terminológiai szótárak és adatbázisok tipológiai kérdései. In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai*. Szeged, 2012. április 12–14. (A MANYE Kongresszusok előadásai 9.) Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 433–437. <http://mek.oszk.hu/11700/11730/>
- Fóris Á. 2020. *Lexikológiai es lexikográfiai ismeretek. Károli könyvek. Magyar nyelv-tanári segédkönyvek*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L’Harmattan Kiadó. <https://doi.org/10.56037/978-963-414-634-6>
- Fóris Á., Faludi A. 2020. A terminológia mint a fordítóknak nyújtott információ- és tudásmenedzsment. Történeti szempontok. *Aetas* 35. évf. 2. szám. 37–48.
- Fóris Á., Sermann E., Tamás D. M. Megjelenés alatt. Fordításorientált terminológiai és terminográfiai kutatások. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába. II. Speciális rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. (Megjelenés alatt.)

- Geeb, F. 2007. Chatbots in der praktischen Fachlexikographie / Terminologie. *Journal for Language Technology and Computational Linguistics*, Vol. 22. No. 1. 51–70. <https://doi.org/10.21248/jlcl.22.2007.89>
- Gulyás A. 2018. Két klasszikus újr fordítása. Tanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* és Camus *L'étranger* című regényének új magyar fordításairól. *Filológiai Közölvny* 2018. évf. 35–42.
- Hertelendy R. 2011. Fordítói kihívások és megoldások a magyar nyelvű Harry Potter-kötetekben. *Névtani Értesítő* 33. évf. 133–45.
- L'Homme M-C. 2020. Revisiting polysemy in terminology. Conference: euralex 2020. Lexicography for inclusion. At: Alexandroupolis, Greece. Volume: Gavriilidou, Z.; Mitsiaki, M.; Fliatouras, A. 2020. *Proceedings of XIX EURALEX Congress: Lexicography for Inclusion*. Vol. I. Democritus University of Thrace.
- Kerremans, K. 2017 Applying computer-assisted coreferential analysis to a study of terminological variation in multilingual parallel corpora. In: Menzel, K.; Lapshinova-Koltunski, E.; Kunz, K. (eds) *New perspectives on cohesion and coherence: Implications for translation. (Translation and Multilingual Natural Language Processing 6)*. Berlin: Language Science Press. 49–74.
- Ludányi Zs., Domonkosi Á. 2023. Covid, covid, kovid. *Ameqa: asztma és allergia színes tájékoztató magazin* 30. évf. 2. szám. 38–39.
- Mány D. 2020 Idegen szavak félautomatikus elemzése autentikus és fordított orvosi szövegekben: fordítási stratégiák angolról franciára és magyarra fordított beteg tájékoztatók tükrében. In: Robin, E.; Seidl-Péché, O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsoló szöveg: Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE). 123–175. <https://doi.org/10.36252/nyelvikozvsegedkonyv1.6>
- Mány D., Varga É. K. 2022. Francia eredetű szakkifejezések a magyar orvosi nyelvben. *Nőgyógyászati onkológia* 27. évf. 2–3. szám. 67–70.
- Nagy A. L. 2020. A szógyakoróság gépi vizsgálata műszaki szövegeken: terminusok és műszaki formulaszerű elemek. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsoló szöveg: korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon. Segédkönyvek a nyelvi közvetítésről I*. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program, MANYE Fordítástudományi Szakosztály. <https://doi.org/10.36252/Nyelvikozvsegedkonyv1.8>
- Naudé, J.A., Miller-Naudé, C.L. 2022. Alternative revisions of the American Standard Version (1901) and retranlations within the Tyndale–King James Version tradition. *HTS Theologise Studies/Theological Studies* Vol. 78. No. 1. a7650. <https://doi.org/10.4102/hts.v78i1.7650>
- Račius, E. 2023. Religious terminology in Islamic literature in the Lithuanian language. *Contemporary Islam* Vol. 2023. No. 1. <https://doi.org/10.1007/s11562-023-00532-x>
- Rádai-Kovács É. 2009. *Az euroterminus, avagy az európai uniós terminológia jellemzői, különös tekintettel az újlatin nyelvekben megjelenő sajátosságokra*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/46212/Kd_11758.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2023. 08. 01.)

- Rátkainé Jablonkai R. 2011. *A corpus-linguistic investigation into the lexis of written English EU discourse: An ESP pedagogic perspective*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/45509/Kd_11976.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Robin E., Eszenyi R., Seidl-Péché O., Kóbor M. 2023. Human in the Translation Loop: az ELTE FTT és a DGT kutatási projektje. Elhangzott: TransELTE 2023 – 21. századi kompetenciák a nyelvi közvetítésben. ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda. 2023. március 22–24.
- Rodek-Begella A. 2015. Köznyelvi és műszaki jelentéssel is rendelkező terminusok metafora alapú vizsgálata. In: Geecső T., Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelv, kultúra, társadalom. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- RWS webinar 2023. *Using machine translation (MT) in Trados Studio*. Elhangzott: 2023. 01. 19. Online.
- Seidl-Péché O. 2016. A műszaki szakfordítások elméleti és gyakorlati kérdései.: Milyen hatással van az új helyesírási szabályzat a szaknyelvi szövegek helyesírására? In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2016: A szaknyelv rétegződése a szakmában, az oktatásban és a kutatásban: cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról*. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete. 141–150.
- Seidl-Péché O. 2018. Melyek a (szak)fordító és a fordításkutató munkáját segítő legfontosabb nyelvi korpuszok? In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 175–191.
- Seidl-Péché O., Robin E. 2019. Alkalmas-e a korpuszalapú módszer a terminuskezelési stratégiák kutatására? In: Dróth J. (szerk.) *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó 93–104.
- Seidl-Péché O. 2020. A műszaki szaklexikográfia Magyarországon. In: Muráth J. (szerk.) *Magyar szaklexikográfia*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 273–301.
- Seidl-Péché O. 2021. Hogyan segítheti a szaknyelvek oktatása a terminológiai konzisztencia tudatosítását? In: Fata I., Fischer M. (szerk.) *Tudományterületek találkozása: Köszöntő kötet Muráth Judit tiszteletére*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK). 140–150.
- Seidl-Péché O. 2023. Szükséges-e ellenőrizni a terminusokat a validált terminológiai adatbázis és fordítómemória használatával készült gépi fordítások esetében? Elhangzott: *Fordítás és ami utána történik: javítás, lektorálás, utószerkesztés, újrafordítás: XV. Miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia*. Miskolc, 2023. január 12.
- Seidl-Péché O., Kóbor M. 2023. Terminológiai hibák a gépileg fordított szövegekben. Elhangzott: *Tudásmegosztás, információkezelés, alkalmazhatóság XXIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus*. Budapest, 2023. március 17–18. Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet.
- Sermann E. 2011. A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 72–87.
- Sermann E., Seidl-Péché O., Kóbor M. 2022. A fordító terminológiai feladatkörben. Egy terminuskivonatolási együttműködési projekt tapasztalatairól. *Porta Lingua* 2022. évf. 1. szám. 17–23.

- Serpila, H., Durmuşoğlu-Köse, G., Erbec, M., Öztürk, Y. 2016. Employing computer-assisted translation tools to achieve terminology standardization in institutional translation: Making a case for higher education. *Social and Behavioral Sciences* Vol. 231. 76–83. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.09.074>
- Slíz M. 2012. Terminusok keletkezése és változása. *Névtani Értesítő* 34. évf. 149–56
- Tamás D. M. 2014. *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás D. M. 2021. Jogi terminológia a terminológus szemével, avagy milyen célokat érdemes megvalósítani az oktatás, az egységesítés és a terminológiapolitika terén? In: Tamás D. M., Szoták Sz. (szerk.) *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. 61–101.
- Varga É. K., Márton E., Indig B., Sárközi-Lindner Zs., Palkó G. 2023. Erdélyi és anyaországi orvosi terminológia pandémia idején. *Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám: Egészségügyi kommunikáció*, 2023. évf. 1. szám. 76–95. <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2023.1.004>
- Varga K. 2021. A neveléstudományi terminológia és a digitális információszolgáltatás. In: Kéri K. (szerk.) 2021. *Digitális és online lehetőségek, jó gyakorlatok a tanári munkában és a neveléstudományi kutatásokban: Osztatlan tanár szakos hallgatónak és gyakorló pedagógusoknak*. Pécs: PTE BTK Neveléstudományi Intézet – „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. <https://doi.org/10.15170/PTE.BTK.NTI.DOL.2021-03>
- Verplaetse, H., Lambrechts, A. 2019. Surveying the use of CAT tools, terminology management systems and corpora among professional translators: General state of the art and adoption of corpus support by translator profile. *Parallèles* Vol. 31. No. 2. <https://doi.org/10.17462/para.2019.02.01>
- Wright, S. E., Budin, G. (eds) 1997–2001. *Handbook of terminology management. Volume 1: Basic aspects of terminology management. Volume 2: Application-Oriented Terminology Management*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zabóné Varga I. 2015. *Műszaki szövegek fordításának terminológiai problémái német–magyar nyelvpárban járműipari szövegek alapján*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program <https://doi.org/10.15476/elte.2015.084>
- Zhang, X. 2014. Terminology management in game localization. In: Mangiron, C., Orero, P., O’Hagan, M. (eds) *Fun for All: Translation and Accessibility Practices in Video Games*. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/978-3-0351-0667-1/20>

Források

- Bárcezi G., Országh L. (szerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest: Akadémia Kiadó. <https://ertelmezo.oszk.hu/elolap.php>
- Language Experts Group. <https://leg.eu/hu/> (2023. 08. 01.)
- SDL 2009. *SDL MultiTerm 2009 for Translators. Training Guide*. <https://www.ugr.es/~mvegaex/SDL%20MultiTerm%202009%20for%20Translators.pdf>